

Psykoanalysen

Psykoanalyse og vitenskap

Jon Morgan Stokkeland
psykiater, dr.philos, Stavanger universitetssykehus
jon.stokkeland@lyse.net

Noen begreper tilhører en meningsdimensjon og er avhengige av vår subjektivitet for å være virksomme.

En ire kommer over to slåsskjemper i durabelig kamp, og spør høflig: «Is this a private fight, or is it possible to join in?» Hverken Siri Gullestad eller Sigmund Karterud trenger assistanse, professorene slår godt fra seg på egen hånd. Likevel er det fristende å blande seg litt, da temaet er spennende.

Jeg satte stor pris på Gullestads (2018a) artikkel om seksualitet i septembernummeret, og stusset over Karteruds (2018) påfølgende kritikk. Hans korte tekst er innholdsrik, jeg vil bare kommentere ett av punktene i den. Det gjelder ankepunktet om at driftsteorien til Freud etter over hundre år sies å mangle empirisk belegg, og at man ikke har greid å lokalisere libido som en målbar størrelse i hjernen. Som Gullestad (2018b) påpeker, er det faktisk dem som mener å ha kommet i nærheten av å finne et anatomisk-fysiologisk korrelat til Freuds driftsbegrep (Stoléru, 2014, i Gullestad, 2018a).¹ Hun skriver videre at begrepet empiri ikke må tolkes for snevert. Jeg er hjertens enig, og vil si det mer radikalt: Det er en misforståelse av Freuds driftsbegrep, og dertil en vitenskapsfilosofisk misforståelse, å skulle prøve å bevise eller falsifisere det som en målbar størrelse.

Meningsdimensjonen

Visse fenomener i psykologien og psykiatrien lar seg kvantifisere, de lar seg telle, måle eller veie. Vi kan se dem på fMRI, i mikroskop eller ved hjelp av annen apparatur. Dette er fenomener som vi kan klassifisere som tegn, f.eks. neurotransmittorer eller hormoner. Disse er entydige og opererer etter et enkelt ja/nei-system, de lar seg objektivisere. Andre fenomener – Freuds driftsbegrep hører med blant dem – må vi plassere på et symbolsk nivå (Stokkeland, 2004). De tilhører en meningsdimensjon og er avhengige av vår subjektivitet for å være virksomme. De lar seg ikke telle, måle eller veie, de lar seg ikke fange inn av en instrumentell fornuft. Freud skriver i 1933: «Driftslæren er så å si vår mytologi. Driftene er mytiske vesener, veldige i sin ubestemmelighet. Vi kan i vårt arbeid ikke se vekk fra dem et eneste øyeblikk, og vi er aldri sikre på å se dem skarpt» (s. 101, min oversettelse).

På dette tidspunktet snakket Freud (f.eks. 1920/1983) like gjerne om Eros som om libido. Det er snakk om begreper som er beskrivende, som er ment å nærme seg noe som er sammensatt og vanskelig avgrensbart. Vi kan gjerne la nevrovitenskapene informere vår forståelse av slike fenomener, men å tilordne disse en slags epistemologisk kongestatus i denne forbindelse blir litt som å skru fra hverandre et piano for å fange musikkens vesen. Som en kontrast minnes jeg komponisten Alban Berg, som skriver til sin kone i 1912, ett år etter Gustav Mahlers død:

¹For meg er denne ambisjonen om å bygge en sømløs bro mellom hjerne og sinn, uttrykt bl.a. av Mark Solms (Kaplan-Solms & Solms, 2000, s. 55), halsløs gjerning. Det er som å bygge en bro mellom fastlandet og rentefoten, mellom to fenomener som befinner seg på ulike ontologiske nivåer.

Dette er en ulykke for faget, da så mange av de fenomenene vi ønsker å forstå, ikke lar seg tallfeste

Jeg har nok en gang spilt gjennom Mahlers 9. symfoni. Første sats er det aller herligste Mahler har skrevet. Det er uttrykk for en uhørt kjærlighet til denne jord, lengselen etter å leve i fred med naturen, å kunne nyte den til fulle, til hennes dypeste dybder – før Døden kommer. For den kommer, uunngåelig. Hele denne satsen er grunnlagt på et forvarsel om døden» (min oversettelse) (Karajan, 1985).²

Dette er Eros. Men hvor er denne erosen, denne driften hen? I notene i partituret? (Når Berg skriver spilt gjennom, mener han antageligvis at han har lest gjennom partituret og hørt det for sitt indre øre.) I Bergs hjerne? I Mahler, som er død? I ordene i brevet til kona? I orkesteret? Neppe det siste, musikken har på dette tidspunktet ennå ikke blitt til tonende klang i noen konsertsal. Likevel er det virkelighet vi snakker om her. Freuds driftsbegrep hjelper oss til å få øye på virkelige fenomener i møte med levende pasienter, slik Gullestad så fint har beskrevet i sin tekst.

Et ønske til universitetsmiljøene

Det er mulig Karterud egentlig erter mer enn han slås i sin kommentar. Og når han gir et lite innblikk fra sin kliniske praksis, da viker min skepsis for respekt og beundring. Likevel er spørsmålene alvorlige nok, og de burde egentlig være et tilbakelagt stadium i dag.

Allerede på 1950-tallet hjalp filosofen Hans Skjervheim (1957) oss til å sortere ut de vitenskapsfilosofiske problemene som møter oss her. Og Arne Johan Vetlesen og Erik Stänickes (Vetlesen og Stänicke, 1999; Stänicke og Vetlesen, 2002) arbeider rundt årtusenskiftet klargjorde sammenhengene enda tydeligere. I praksis er det likevel slik at når det gjelder penger og makt innenfor våre fagfelt, da er det langt lettere å vinne frem om man har tall å slå i bordet med. Dette er en ulykke for faget, da så mange av de fenomenene vi ønsker å forstå, ikke lar seg tallfeste.

Avslutningsvis derfor et ønske om at man på noen av de psykologiske eller psykiatriske instituttene ved universitetene kunne opprette en underavdeling der man hadde et ekstra blikk for slike fenomener som vi med en samlebetegnelse kunne kalle filosofisk antropologi (Stokkeland, 2011). Et slags senter for subjektivitetsforskning, gjerne som en møteplass mellom psykoterapeuter, filosofer og litteraturvitere – slike som ennå ikke har fått dilla på tall.

Referanser

- Freud, S. (1933). Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, Vol. 15 i Freud, S. Gesammelte Werke, 3 - 170. Imago Publishing Co., Ltd., London.
- Freud, S. (1983). Hinsides lystprincippet. I Sigmund Freud: Metapsykologi 2, oversatt og redigert av Ole Andkjær Olsen og Simo Køppe, 29 - 34. Opprinnelig verk utgitt 1920. København: Hans Reitzels Forlag.

²Sitatet på tysk: «Ich habe wieder einmal die IX. Mahler-Symphonie durchgespielt. Der erste Satz ist das Allerherrlichste, was Mahler geschrieben hat. Es ist der Ausdruck einer unerhörten Liebe zu dieser Erde, die Sehnsucht, in Frieden auf ihr zu leben, sie, die Natur, noch auszugenießen bis in ihre tiefsten Tiefen – bevor der Tod kommt. Denn er ist unaufhaltsam. Dieser ganze Satz ist auf die Todesahnung gestellt.»

- Gullestad, S.E. (2018a). Psykoseksualitet er et grunnmotiv. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 55, 12 .
- Gullestad, S.E. (2018b). Seksualitet i et psykoanalytisk perspektiv. Et forsvar for drift og begjær. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 55, 9, 806–821.
- Kaplan-Solms, K. & M. Solms (2000). Clinical studies in Neuro-Psychoanalysis. London: Karnacbooks
- Karajan, H. (1984) Mahler. Symphonie nr. 9. DG. CD-plate.
- Karterud, S. (2018). Psykoanalysen mangler emosjoner. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 55, 11, 1034 - 1037.
- Skjervheim, H. (1957). Deltakar og tilskodar. I Skjervheim, H. (1976). Deltakar og tilskodar og andre essays. Oslo: Johan Grundt Tanums Forlag.
- Stokkeland, J.M. (2004). Mennesket som selvfortolkende vesen. Psyke & Logos, 2, 762 - 801.
- Stokkeland, J.M. (2011). Å gi og å ta imot. Donald Meltzers psykoanalytiske tenkning i tradisjonen fra Melanie Klein og Wilfred Bion. Doktoravhandling, Universitetet i Tromsø.
- Stänicke, E. & A.J. Vetlesen (2002). Bruken av hermeneutikk i norsk psykoanalytisk debatt. Tidsskrift for Norsk psykologforening, 39, 208 - 217
- Vetlesen, A.J. & E. Stänicke (1999). Fra hermeneutikk til psykoanalyse. Oslo: Gyldendal.